

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

När vattnet tryter

– En studie om landsbygdens medborgares rättigheter och skyldigheter i förhållande till vattenförsörjning

When the water is scarce

– A study on the rural citizens' rights and obligations in relation to water provision

Olivia Margareta Stopek

Kandidatarbete • 15 hp
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Institutionen för stad och land
Uppsala 2020

När vattnet tryter

- En studie om landsbygdens medborgares rättigheter och skyldigheter i förhållande till vattenförsörjning

When the water is scarce

- A study on the rural citizens' rights and obligations in relation to water provision

Olivia Margareta Stopek

Handledare: Patrik Cras, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0888

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2020

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: vattenbrist, vattenhantering, rättigheter, skyldigheter, medborgarskap

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Denna uppsats studerar tätorten Järlåsa, belägen två mil väster om Uppsala. En ort med en bristfällig vattenförsörjning. Studien ämnar redovisa vilka rättigheter och skyldigheter som växer fram i förhållande till; Vilken mängd vatten har man rätt till? Vem är skyldig att tillgodose vattnet? I studien går det även att konstatera att som konsekvens av den otillräckliga vattenresursen växer det fram en diskussion om huruvida och i vilken utsträckning orten har rätt till att utvecklas och expandera. Som övergripande analytiskt förhållningssätt diskuterats all empiri utifrån tidigare forskning om medborgarskapet och landsbygdens organisering. I uppsatsen konstaterats även att det finns en övergripande samhällstrend som går mot att i större grad förskjuta ansvar från stat till medborgare. Vad kan det få för konsekvens i ett förändrat klimat med en bristande vattenresurs?

Nyckelord: vattenbrist, vattenhantering, rättigheter, skyldigheter, medborgarskap

Abstract

The following study focuses on the small town Järlåsa, situated twenty kilometers west of the city of Uppsala. Järlåsa is a community with a scarce water supply. The study aims to present what kind of rights and obligations are formulated in accordance to the questions; What quantity of water do you have right to? Whose obligation is it to supply the water? And as a consequence of the insufficient water supply the question emerges of what right Järlåsa has to expand and develop? The overarching theoretical approach to the study is a citizenship discussion based on rural communities' organization. The study confirms that there is a social trend of shifting responsibilities from government to civil society. And problematizes what consequence this can have on the rural citizens with a changing climate and with a scarce water resource.

Key words: water scarcity, water supply, rights, obligations, citizenship

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	3
2. Metod	4
2.2 Materialinsamling	4
2.2.1 Intervjuer	4
2.2.2 Dokumentanalys	6
2.3 Analys	6
3. Teoretisk perspektiv	8
4. Bakgrund	10
4.1 Vattenbrist och vattenförsörjning i Sverige	10
4.2 Beskrivning av Järlåsa	12
5 Analys	13
5.1 Järlåsa, händelsernas centrum	13
5.1.1 Det lokala och kommunala perspektivet	13
5.1.2 Landsbygdens organisering, en konsekvens av statens utformning	16
5.2 Formulering av rättigheter och skyldigheter	17
5.2.1 En förhandlingsprocess på lokal nivå	18
5.2.2 En skyldighet för lokal anpassning	21
5.2.3 En rätt att utvecklas?	24
6. Avslutande diskussion	27

1. Inledning

Denna uppsats grundar sig i en diskussion om landsbygdens medborgarskap och handlar om hur rättigheter och skyldigheter formuleras i förhållande till vattenförsörjningen i orten Järlåsa. Idéen till följande uppsats kom under sommaren 2018. Det var, som bekant, en torr och varm sommar som resulterade i en utbredd torka och skogsbränder. På en föreläsning med Sweden's International Water Institute fick jag höra att det är idag är få nationer som anser vatten vara en mänsklig rättighet. Det fick mig att reagera; om det inte är en rättighet, besitter då ingen skyldigheten att förse medborgarna med vatten?

År 2010 lade Sverige ned sin röst i FN:s generalförsamling där 122 nationer fastställde att tillgång till rent vatten och sanitär utrustning ska vara en mänsklig rättighet (DN, 2010). Den dåvarande miljöministern Andreas Carlgren sa

“Vad vi har vänt oss emot är själva principen, att man formulerar det som en mänsklig rättighet. Om man börjar formulera sådana rättigheter som människor har, då ska det också ha en full juridisk verkan, och det är därför vi inte tycker att det här är rätt metod att uppnå ett väldigt viktigt och gott syfte” (DN, 2010).

Hans uttalande visar på hur svårt det kan vara för en stat att balansera juridik, politik och verklighet. Hans uttalande kan också uppfattas som förvånande i ett land som Sverige, där nog många av oss redan ser tillgången till vatten som en rättighet. I ett förändrat klimat kommer förutsättningarna för vattenförsörjning att förändras även om det är svårt att säga exakt hur (Naturvårdsverket, 2019).

Vattenbrist, torka och restriktioner på grund av dessa fenomen är en relativt ny företeelse i Sverige. Det finns exempel på större och mindre samhällen som har upplevt olika restriktioner i samband med de förändrade vattennivåerna på senare tid. På grund av att vattenbrist är ett relativt nytt fenomen kan det bli svårt att undersöka om och hur det påverkar hur man ser på sin rätt till vatten.

I orten Järlåsa, väster om Uppsala har de upplevt perioder av vattenbrist sedan 60-talet, bland annat på grund av bristfälliga vattenmagasin. Under de senaste åren, och framförallt under den torra sommaren 2018, har landsbygdsorten fått restriktioner på vattenanvändandet. Det har resulterat i en organisering av, vad Järlåsaborna kallar, Vattenuppropet. Eftersom de boende i orten upplevt vattenbrist under en längre period blir det intressant att studera. Utifrån att studera hur vattenhanteringen diskuteras och hanteras av kommun och initiativtagare till Vattenuppropet, kan orten användas som ett underlag till att undersöka invånarnas och kommunens rättigheter och skyldigheter. För att sedan placera detta i den samhällsvetenskapliga medborgarskapsdiskussionen.

1.1 Syfte och frågeställning

Studiens syfte är tudelat. Dels är syftet att undersöka hur rättigheter och skyldigheter kring Järlåsas vattenförsörjning formuleras av ortens invånare och kommun. Dels ämnar studien att placera de perspektiv som växer fram kring vattenförsörjningen i Järlåsa i en större diskussion kring landsbygdens medborgarskap och framtida vattenförsörjning. Detta görs med hjälp av följande frågeställningar

- Vad har hänt i Järlåsa? Hur återberättas händelseförloppet och förhandlingsprocessen av parterna kring hanteringen av dricksvattenförsörjningen?
- Hur formuleras rättigheter och skyldigheter av Järlåsaborna och av kommunens företrädare?
- Vilken typ av medborgarskap kan identifieras?
- Hur kan framtida vattenförsörjningshantering komma att påverka, och påverkas av, det identifierade medborgarskapet?

2. Metod

Följande uppsats utgår från att kunskap inte återfinns inom en människa eller i världen runt omkring oss, utan att kunskap skapas och återfinns i relationen mellan människor och i relationen människan har till världen (jfr Kvale 1997, kap 2). Detta är ett fenomenologiskt sätt att närma sig kunskap. Det är inte studiens syfte att uppnå en objektiv sanning utan genom den ämnar jag att förstå de normativa antaganden som ligger till grund för vattenhanteringen i Järlåsa. För att nå kunskap om vattenbristen i Järlåsa använder jag mig av intervjuer för att skapa mig en förståelse för situationen. I mitt arbete använder jag kvalitativa metoder i form av semistrukturerade intervjuer och en dokumentanalys för att besvara mina frågeställningar.

2.2 Materialinsamling

2.2.1 Intervjuer

Huvuddelen av min empiri samlas in genom semistrukturerade intervjuer, de ger utrymme för att lyfta nyanserade perspektiv (Kvale 1997, kap 2). Det görs genom att den som intervjuar har en rad öppna frågor för att guida samtalet snarare än att styra det. Två av intervjuerna genomförs via telefon och två genom Zoom (ett program för videosamtal). På grund av reserestriktioner som följt av den rådande COVID-19 pandemin så saknar min empiri inslag av spontana observationer. Det innebär även att jag ej har besökt den plats som jag skriver om. Hela uppsatsen bör läsas med detta i åtanke.

Jag kom i kontakt med situationen i Järlåsa under ett möte med Leaderkontoret Upplandsbygd¹. Det var en anställd på Upplandsbygd som berättade för mig att orten upplevt perioder av vattenbrist under årtionden. Efter ett inledande samtal med nämnda anställd fick jag en övergripande bakgrundsinformation om situationen i Järlåsa. Jag kom även i kontakt med några av huvudaktörerna kring ortens vattenförsörjning. De jag kom i kontakt med var; två av initiativtagare till Vattenuppropet som även är boende i Järlåsa, samt en nuvarande och en tidigare tjänsteperson på, det kommunägda bolaget, Uppsala vatten och avfall AB (vidare benämnt: Uppsala vatten). Det har således gjorts ett strategiskt urval av informanter utifrån vilka som är aktiva och insatta i frågan kring vattenförsörjningen i Järlåsa. Samtliga informanter har fingerade namn.

De två representanterna från Järlåsa är Cecilia och Mikael. Cecilia flyttade till Järlåsa på 80-talet och Mikael på 70-talet. Idag är båda pensionärer och engagerar sig i vattenfrågan i Järlåsa. Engagemanget har resulterat i något de kallar *Vattenuppropet*, som började som en namninsamling och har resulterat i en organisering kring vattenhanteringsfrågan i orten.

Den första tjänstepersonen är Karin. Hon är tidigare anställd på Uppsala vatten och deltog aktivt i den initiala kontakten mellan Järlåsabor och kommunen. Hon arbetar nu på konsultfirman Water Revival Systems (WRS) och har ansökt om pengar till ett Leaderprojekt som avser att undersöka vattenbesparande tekniker i Järlåsa. Den andre tjänstepersonen är Simona; hon arbetar i nuläget på Uppsala vatten, där

¹ Ett av Sveriges 48 Leaderområden. Leader är EU-finansierat stöd för ideell, privat och offentlig sektor, under parollen "lokalt ledd utveckling".

hon är ansvarig för den pågående dricksvattenutredningen i Järlåsa. Utredningen förväntas vara färdig under 2020.

2.2.2 Dokumentanalys

För att komplettera intervjumaterialet har jag även använt mig av offentliga dokument. I uppsatsen används statliga offentliga utredningar (SOU:er) för att redovisa för hur dagens medborgarskap utformats. Kommunala dokument i form av Uppsala kommuns Vattenprogram och översiktsplan används för att ge ytterligare ett kommunalt perspektiv på frågan kring vattenförsörjningen. Jag kommer i uppsatsen även att hänvisa till rapporter kring vattenhantering som går att finna på Uppsala kommuns hemsida. I form av opublicerat material använder jag mig av det skrivna Vattenuppropet, den pågående vattenutredningen om Järlåsa, samt en ansökan från WRS för finansiering av det vattenbesparingsprojekt som ska genomföras i Järlåsa.

I och med att jag vill lyfta det offentliga och lokala perspektivet kommer Uppsala vatten och Uppsala kommun att vid tillfällen användas synonymt. I denna uppsats representerar de tillsammans den offentliga samordningen.

2.3 Analys

Syftet med den kvalitativa intervjun är att beskriva och tolka de teman som uppkommer i intervjuerna (Kvale 1997, kap 11). Genom analys och tolkning ämnar jag att besvara mina forskningsfrågor med hjälp av den insamlade empirin. Som ett första steg i analysen kategoriserar jag återkommande teman i intervjuerna. För att göra detta använder jag mig av meningskategorisering. Meningskategorisering används för att extrahera centrala teman i flertalet intervjuer för att kunna se samband och avvikelser i uttalanden och även de övergripande

trenderna i samtalen (Kvale 1997, kap 11). Jag använder mig även av tidigare forskning för att kunna diskutera de centrala teman och argument som växer fram ur min empiri. Att lyfta in tidigare forskning är ett viktigt steg i kvalitativ forskning för att uppnå generaliserbarhet. Generaliserbarhet innebär att det går att dra slutsatser om andra empiriska exempel baserat på min forskning (Teorell & Svensson 2013), och vice versa. En form av generaliserbarhet är analytisk generalisering, då vilar ens arbete på en påståendelogik (Kvale 1997, kap 13). Det betyder att jag hittar stödande belegg min empiri som jag sedan bygger argument på. För att skriva fram min analys så tydligt som möjligt väljer jag att betrakta min empiri utifrån narrativ (Bergström & Boreús 2012). I detta arbete används narrativ i den benämning att det är en redogörelse för något som har hänt. I arbetet görs en skillnad på historien och diskursen; historien är *vad* som berättas och diskursen *hur* det berättas (Bergström & Boreús 2012). Jag börjar med att se på materialet utifrån vad:et och måla upp historien, sen kommer jag att gå in på hur:et och berätta hur de genom deras historier beskriver medborgarskapet.

Ett skäl till att studera min empiri genom narrativ är att jag vill skapa en förståelse för hur statens maktutövning påverkar individens och kommunens hantering av vattenförsörjningen i Järlåsa. Det är genom det narrativ som växer fram som man kan få syn på den kunskap och de sanningar som ligger till grund för människors handlingar (Bergström & Boreús 2012).

3. Teoretisk perspektiv

Uppsatsens teoretiska perspektiv grundar sig i Foucaults begrepp *governmentality* (Foucault 2003). Genom begreppet *governmentality* kan man fånga in "styrningens mentalitet" (Dahlsted 2009, s 23). Med det menas att statens makt inte begränsas till den politik som förs, utan att den statliga makten är något som genomsyrar samhällets olika styrningsnivåer och förkroppsligas och reproduceras i medborgaren (Rose & Miller 1992). Genom att utgå från *governmentality* accepterar denna uppsats en tes om att statens utformning influerar inte endast den fysiska miljö inom vilken människor befinner sig, men även hur människan är sannolik att förstå och handla i förhållande till sin miljö (Lockie et al 2006). Foucaults initiala tankar kring *governmentality*, eller styrningsmentalitet, har sedan länge utvecklats och utvidgats för att bli grunden för en medborgarskapsdiskussion. Det som ligger till grund för följande studies Huvuddelen av underlage för det teoretiska perspektivet kommer ifrån Magnus Dahlstedts bok *Aktiveringens politik* (2009). Han, tillsammans med många andra, menar att medborgarskapet inte tar en bestämd form utan att det är under ständig omförhandling (Dahlsted 2009; Kumpulainen 2016; Larsson 2019). I varje tid och på olika platser etableras skilda sanningar om vad medborgarskapet är, samt sätter ramar för medborgarskapets karaktär. För att förstå och kunna kritiskt granska medborgarskapet måste man börja förstå vilka idéer och ideal som har vuxit fram och hur det har format medborgarskapet och på så sätt medborgaren. För att börja förstå detta, för mig, komplexa samspel kan man inte se individen som endast ett passivt objekt för maktutövning (Dahlsted 2009). I sammanhanget blir individen en aktiv deltagare som formas till en medborgare utifrån accepterade ideer och ideal, eller om man så vill "sanningar", som återfinns i samhället (Rose & Miller 1992). För att sätta Dahlstedts medborgarskapsdiskussion i en rural kontext har jag även utfört en

litteraturstudie med fokus på diskussioner om landsbygdens civilsamhälle och organisering. Det finns en mängd styrformer och typer av styrningsmentaliteter, något man talar om är en övergång från *government till governance*. Det innebär att makt och beslutsfattande fördelas till olika nivåer av den offentliga förvaltningen och i samhället (Hedlund & Montin 2009).

Följande uppsats kommer med hjälp av begreppen *medborgarskap*, *skyldigheter* och *rättigheter* att diskutera situationen som växer fram i Järlåsa. I praktiken kan man identifiera två dimensioner till medborgarskapet, den ena är det rättsliga och mätbara, den andra är relationell (Dahlsted 2009). I denna uppsats kommer medborgarskapet att illustreras som relationen mellan kommun och individ. Genom att identifiera hur begreppen *rättigheter* och *skyldigheter* används och uppfattas så vill jag i utsträckning identifiera *medborgarskapet*.

4. Bakgrund

Den första delen av bakgrunden placerar studien i en större kontext för att ge en förståelse för den problematik som vattenförsörjningen i Sverige kan komma att stå inför. Den andra delen av bakgrunden går djupare in på studiens exempel, Järlåsa. Orten används för att göra det teoretiska problemet praktiskt.

4.1 Vattenbrist och vattenförsörjning i Sverige

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) uppdaterar risken för vattenbrist varje vecka. I slutet av maj 2020 är lägesrapporten för Sveriges olika regioner varierad. Lägesrapporten för Sveriges vattendrag, visar på nivåer under det normala i hela Sverige (SMHI 2020a). Siffrorna för Sveriges större sjöar är varierade. Hjälmarén och Mälaren visar siffror under det normala för årstiden och Vänern och Vättern redovisar siffror som är nära det normala (ibid.). Grundvattennivåerna redovisas som normala i Norrland, men i Svealand och Götaland kan sommaren komma att medföra en ansträngd vattensituation om det inte juni månad får mer nederbörd än normalt (ibid.). Utifrån SMHI:s klimatscenarier står Sverige inför en medeltemperaturhöjning som ligger mellan 2-8 grader celsius till år 2100 (SMHI 2020b: SMHI 2020c). Scenarierna varierar beroende på vilken koldioxidminskning som sker. Om utsläppen fortsätter öka i samma takt som idag beräknas medeltemperaturen att höjas med 8 grader. Om koldioxidutsläppen minskar i linje med Parisavtalet så beräknas medeltemperaturen att höjas med cirka 2 grader (ibid.). Det innebär att Sverige kommer att uppleva förändrade nederbörds mängder och temperaturer på grund av klimatförändringar (ibid.).

I en rapport från SMHI presenteras den förväntade påverkan av klimatförändringar på vattenresurserna i Uppsala län. Rapporten

redovisar för höjda luft- och vattentemperaturer, samt att nederbörds- och torrperiodens längd kommer att öka (Edman & Johansson 2018). En ökad nederbörd i kombination med ökad temperatur förhöjer risken för vattenkvalitetsproblem, såsom föroreningar. Under vår och sommar blir det i framtiden mer sannolikt att det uppstår längre perioder av torka, vilket kan leda till vattenbrist (ibid.). I olika delar av landet har förändrade nederbördsmängder i kombination med en högre temperatur lett till vattenrestriktioner, detta ofta i form av bevattningsförbud. På Gotland utfärdades ett rekordtidigt bevattningsförbud den första april 2019 (Svenskt vatten 2019). Av de kommuner som infört bevattningsförbud uppgav två tredjedelar att det berodde på för låga vattennivåer (ibid.).

Den svenska dricksvattenförsörjningen täcks idag av *lagen om allmänna vattentjänster*. I lagen definieras vattenförsörjning som "... tillhandahållandet av vatten som är lämpligt för normal hushållsanvändning" (2006:412). Den som är ansvarig för tillhandahållandet av vatten är huvudmannen. I Sverige kan huvudmannen ta formen av en kommun, en samfällighet, enskilda personer eller ett företag (Svenskt vatten 2016). Viktigt att uppmärksamma är att huvudmannens ansvar endast gäller inom bestämt verksamhetsområde. I fallet Järlåsa är Uppsala vatten (det kommun ägda bolaget) huvudmannen i verksamhetsområdet. Verksamhetsområdet för Uppsala vatten definieras av Uppsala kommuns översiktsplan. Då Uppsala vatten finansieras med avgifter från kunder men styrs baserat på direktiv från Uppsala kommun så ses Uppsala vatten i denna studie på som en del av kommunen. På Sveriges landsbygd har ofta hus i glesbygd eget ansvar för att ordna vatten- och avloppslösningar. Järlåsa ligger inom kommunens verksamhetsområde och faller därför under kommunens ansvar.

4.2 Beskrivning av Järlåsa

Järlåsa är ett gammalt stationssamhälle beläget två mil väster om Uppsala stad. I Uppsala kommuns översiktsplan (2016) beskrivs samhället ha vuxit fram i en lugn takt sedan 1920-talet. Tågstationen utgör Järlåsas centralpunkt med tillhörande industri - och handelsbyggnader. I övrigt är Järlåsa ett samhälle med villor och tillhörande trädgårdstomter omgivet av skogsmark (ibid.). I samhället har dricksvattenförsörjningen länge varit ett problemområde. De 491 personerna anslutna till det kommunala vattenverket (Uppsala vatten 2018) har fått uppleva restriktioner på grund av vattenbrist vid upprepade tillfällen. Det finns ännu ingen långtgående lösning på vattenbristen i Järlåsa. Boende vittnar om olika restriktioner på vattenanvändningen, med en upplevd kulmen under sommaren 2017 och 2018, i samband med en utbredd torka och en förorening. Under denna period fyllde kommunen på vatten manuellt med tankbilar för att invånarna skulle få sina behov tillgodosedda.

Det grundläggande problemet i Järlåsa är att det inte finns grund- eller ytvattendepåer av tillräckligt god kvalitet och storlek. Det medför svårigheter att tillgodose befolkningen med vatten på lång sikt (Uppsala vatten uå). Överlag är vattentillgången ojämnt fördelad över Uppsala kommun, det innebär att de naturliga förutsättningarna i stor grad påverkar möjligheterna till vattentillgången (Uppsala kommun 2015).

Under 2018 uppkom Vattenuppropet. Vattenuppropet är ett organiserat upprop där 148 hushåll skrivit under kravet om att "Uppsalas politiker slutar att skjuta frågan om Järlåsas vattenförsörjning framför sig och snarast börjar arbetet med en tillräcklig och hållbar vattenförsörjning till Järlåsa" (ur Vattenupprop för Järlåsa 2018). Namninsamlingen överlämnades sedan till kommunstyrelsens ordförande. Samtidigt som

Vattenuppropet organiserades blev Uppsala vatten uppmärksammat på situationen i Järlåsa av anställda på Upplandsbygd. Kontakten resulterade i organiseringen av ett informationsmöte i orten, med drygt 80 deltagande. Deltog gjorde boende från Järlåsa, tjänstepersoner och politiker från Uppsala kommun samt tjänstepersoner från Uppsala vatten. I nuläget inväntas resultatet från en utredning om vilka vattendepåer som finns i området som kan tillgodose vattenbehovet under en längre period. Det har även initierats ett projekt som ämnar undersöka vattenbesparande tekniker som kan användas i orten.

5 Analys

Detta kapitel är en presentation av studiens empiri och kommer att presenteras i täta beskrivningar, vilket betyder att resultat och analys skrivs fram parallellt.

5.1 Järlåsa, händelsernas centrum

I följande två avsnitt kommer vi att bekanta oss ytterligare med vad som har hänt i Järlåsa. Först redovisas det lokala och kommunala perspektivet. Sedan placeras händelseförloppet i en större samhällskontext genom en diskussion om landsbygdens organisering.

5.1.1 Det lokala och kommunala perspektivet

Informanten Cecilia är en av initiativtagarna till Vattenuppropet, hon berättar att även om vattenrestriktioner har varit ett återkommande problem sedan hon flyttade till Järlåsa på 80-talet så har hon tidigare upplevt restriktionerna som vaga. “Det blev en annan sak när de kom med tankbilar” (Cecilia 02-04-20). Jag får berättat för mig att under perioden 2018 var bevattning med slang förbjudet och alla med egna trädgårdar och ett odlingsintresse fick se på när deras planteringar vissnade. I Järlåsa, liksom i många andra områden med

småhusbebyggelse, finns ett stort odlingsintresse, vilket resulterade i att restriktionerna upplevdes som ett utbrett problem. Järlåsaborna ville se en långsiktig lösning, samt få information om varför kommunen fortsatte att komma med tankbilar istället för att ordna en permanent lösning. "Folk var förbannade, för att de inte fick använda slang och vattna." (Cecilia 02-04-2020). Under den torra och varma sommaren 2018 växte frustrationen hos de boende i Järlåsa. De upplevde att de hade restriktioner som inte fanns inne i Uppsala stad. Som konsekvens av att inte ha en permanent lösning i sikte, grodde även en känsla av att kommunen inte ville satsa på att utveckla Järlåsa.

Min andra intervju sker över telefon med Mikael, den andre initiativtagaren till Vattenuppropet. Även han berättar om "en stor känsla av utanförskap" (Mikael 07-04-20). I konversationen med honom lyfter han relationen mellan stad och land. Han berättar att det upplevs som orättvist när de betalar för samma typ av service som boende inne i Uppsala stad, men att kommunen inte tillhandahåller den. Motivationen till att delta i Vattenuppropet skiljer sig åt mellan de två informanterna. Cecilia berättar om en vilja att kunna fortsätta odla under förändrade förutsättningar. Mikael berättar om att det handlar om en "... kommunal jämställdhetsfråga." (Mikael 07-04-20). Båda menar att Järlåsaborna inte är en homogen grupp när det kommer till vattenfrågan men att det finns en gemensam drivkraft till att finna en långsiktig lösning. De menar också att det är kommunen som bör bistå dem med att hitta den lösningen.

Att resurser fördelas olika och att det krävs ett annat typ av engagemang för de som bor på landsbygden för att få tillgång till naturresurser, infrastruktur och service återfinns både nationellt och internationellt (jfr Lockie et al 2006; Woods 2006; Cras 2017; Auroa-Jonsson 2007). Ett

karaktäristiskt särdrag för det rurala samhället är att det måste organisera sig som en grupp efter egenintresse och tävla mot andra om resurser och kapital (Lockie et al 2006). Det kan förklara känslan som Järlåsaborna, förmedlar om att resurserna fördelas olika mellan stad och land. Cecilia berättar “vi skulle bara snällt stå sist i kön och vänta” (02-04-20) på vattnet, vilket för dem var ohållbart. Där ur föddes Vattenuppropet. Enligt initiativtagarna var det enkelt att få 148 hushåll att skriva under Vattenuppropet.

När jag talar med Simona och Karin, tjänstepersonen från Uppsala vatten samt WRS, berättar de att parallellt med att Vattenuppropet organiserades, blev de kontaktade av Upplandsbygd tillsammans med Uppsala kommuns dåvarande landsbygdsstrateg. Tillsammans informerade de Uppsala vatten om att dricksvattenförsörjningen i Järlåsa uppfattades som ohållbar av de boende. Det resulterade i en plan för att initiera en dialog. Tjänstepersonerna berättar för mig att när Uppsala vatten kom i kontakt med Upplandsbygd höll de på att hantera en förorening i området som orsakat en del av vattenbristen i Järlåsa. I och med kontakten blev de på Uppsala vatten medvetna om Järlåsabornas låga förtroendet för kommunen. Simona berättar att det hon upplevde att en del av utmaningen kring Järlåsa ligger i kommunikationen. Hon ger uttryck för att allmänheten i nuläget inte har information kring lagen och de hydrologiska förutsättningarna som ligger till grund för vattenbristen i Järlåsa. Uppsala vattens mål med informationsträffen var att informera de boende om förutsättningarna.

Själva mötet beskrivs av båda parter som uppskattat där “det var en god stämning utifrån hur besvikna de [i Järlåsa] känt sig” (Karin, 08-04-2020). När hon reflekterar kring mötet i efterhand anser hon att det hade varit värdefullt att i ett tidigare skede informera de boende om Järlåsas

hydrologiska förutsättningarna och hur de påverkar vattentillgången. Uppsala vatten är huvudman för verksamhetsområdet Järlåsa och har som uppdrag att tillhandahålla “vatten som är lämpligt för normal hushållsanvändning” (Lag 2006:412). I rekommendationer från Livsmedelsverket (2019a) uppmanas även kommuner till att göra sina abonnenter medvetna om vilka risker det finns för dricksvattenförsörjningen i verksamhetsområdet. I Uppsala kommuns vattenprogram framkommer det även att en av programmets grundläggande principer är att det “förs en aktiv dialog med samhället kontinuerligt” (2019, s. 10). Genom detta tolkar jag det som att Uppsala vatten har två roller, dels att tillhandahålla dricksvatten, men också att till viss del informera medborgarna om risker. En utmaning för kommunala tjänstepersoner är att det ofta är otydligt hur medborgarskapsperspektivet ska inkluderas i den kommunala verksamheten (Andersson et al 2019). I dagsläget saknas det ofta planer för hur medborgarnas åsikter ska hanteras på ett systematiskt sätt (ibid.).

5.1.2 Landsbygdens organisering, en konsekvens av statens utformning

Initiativtagarna till Vattenuppropet berättar att deras upplevelse kring situationen är att dialogen med kommunen endast kommer fortgå om de själva fortsätter vara aktiva i frågan. De är rädda för att kommunen kommer “fasa ut och försvinna” (Cecilia 02-04-20). Just nu väntar Järlåsaborna på att utredningen kring vattenförsörjningen ska färdigställas av Uppsala vatten.

Det finns en större trend av att landsbygdens invånare i mindre utsträckning än stadens invånare ska förlita sig på statens support och i större utsträckning utveckla ett entreprenöriellt förhållningssätt till att lösa ekonomiska och miljömässiga problem (Lockie et al 2006). I

Sverige illustreras även en större samhällstrend om att förskjuta ansvaret från, eller om man så vill, fördela ansvaret mellan, stat och medborgare (jfr Larsson 2019). För att förklara denna trend och förstå förändringen över tid blickar vi tillbaka till det tidigare svenska välfärdssamhället. Det växte fram efter andra världskriget och byggde på en dekommodifiering, alltså att frikoppla välfärden från marknadsekonomin för att skapa en skälig levnadsstandard som inte var avhängig av marknaden (Dahlstedt 2009). Systemet förlitade sig på att medborgaren skulle, kunde och ville arbeta för att bidra till välfärdssamhället som helhet. Från 80-talet och framåt har välfärdssamhället och dess medborgarskap omförhandlats (ibid.). Idag ser politiken på medborgaren som fria och ansvarstagande individer. Medborgarskapet bygger på en aktiv och ansvarstagande medborgare med stor självbestämmanderätt (Dahlstedt 2009). Den nya modellen bygger på pluralism, aktivt medborgarskap och tydlig ansvarsfördelning (SOU 1993:16). "Sammantaget kan man säga att regimskiftet innebär att medborgarnas rätt till god välfärd ersätts av medborgares plikt att göra rätt för sig och bidra till samhället" (Dahlstedt 2009, s 20). Förändrade politiska strukturer har förändrat spelarenan för civilsamhället. Istället för att agera självständigt från det offentliga måste civilsamhället på landsbygden i större utsträckning gå in och ta över en del av det som tidigare var det offentligas roll (Seema-Arora Jonsson 2017).

5.2 Formulering av rättigheter och skyldigheter

I följande kapitel utgår jag från två punkter. Den första är en generell idé om att människor har rättigheter oavsett vilka omständigheter och förutsättningar som skiljer dem åt (Arvidsson et al 2018, kap 2). Den andra är att rättigheter och skyldigheter inte är statiska objekt utan något

som utsätts för ständig omförhandling och kan definieras ytterligare på lokal nivå (Dahlsted 2009; Woods 2006).

Jag ämnar att i följande tre avsnitt presentera hur aktörerna berörda av Järlåsas vattenförsörjning ger uttryck för vad de uppfattar som sina och andras rättigheter och skyldigheter. Detta för att vidare problematisera kring den rådande vattenförsörjningen och dess framtida utmaningar.

5.2.1 En förhandlingsprocess på lokal nivå

Hur mycket vatten har man rätt till? I följande del växer argument fram kring vilken mängd vatten man anses ha rätt till, samt vilken mängd kommunen anses vara skyldiga att leverera.

I lagen om allmänna vattentjänster skrivs vattenförsörjningen fram som “tillhandahållandet av vatten som är lämpligt för normal hushållsanvändning” (Lag 2006:412). Vad som anses vara en lämplig mängd är inte definierat, vilket ger utrymme för egen tolkning. Idag är den genomsnittliga dygnsförbrukningen av dricksvatten i Uppsala 135 liter/person (Uppsala vatten 2019). För att täcka de grundläggande behoven vid en kris beräknar Livsmedelsverket att den dagliga vattenanvändningen bör uppgå till 3–5 liter/person (Livsmedelsverket 2019b). Skillnad mellan 3–135 liter vatten ger ett stort tolkningsutrymme för vad huvudmannen bör tillhandahålla. I intervjuerna med representanterna från Uppsala vatten och WRS framkommer det att det inte finns några allmänt kända prejudikat där en specifik mängd blivit lagstadgad. Det finns alltså ingen definierad skyldighet för huvudmannen och på så sätt ingen specifik rättighet för medborgaren. Ur detta dyker retoriska frågor upp som går utanför studiens syfte: vad bör en “normal” mängd dricksvatten vara för en medborgare? Och, vad har medborgaren för skyldighet att anpassa sin användning i ett förändrat klimat? Bör det vara tillåtet att använda

dricksvatten till att vattna sina odlingar? Tvätta bilen? Ta en dusch varje dag? Spola toaletten? I lagen om allmänna vattentjänster står det att huvudmannen har rätt att utfärda begränsningar av vattenanvändandet för dem som är anslutna till kommunens vatten- och avloppsnät vid tillfällena av vattenbrist. Det öppnar upp för nya frågor som: Var bör begränsningen i användandet av vatten sluta, 60 - 40 - 10 liter om dagen? Sammantaget skapar det ett bräckligt underlag för att hävda sin rätt till en specifik mängd vatten.

Uppsala vatten har nyligen satt ett nytt mål om att den genomsnittliga dagsförbrukningen av vatten ska vara 100 liter/person. En stor del av arbetet för att nå målet innefattar att reparera läckor i vattennätet. Under 2018 använde Järlåsabon 105 liter/person om dagen (Andersson, uå). Det skiljer sig från Uppsala stad som under samma år använde 141 liter/person om dagen (ibid.).

När Simona från Uppsala vatten får frågan om de anser att restriktionerna har drabbat Järlåsa hårt, får jag svaret att de till viss del har det. Järlåsaborna har fått restriktioner på vattenanvändningen och de boende upplever att Uppsala vatten inte uppfyller sitt uppdrag. Samtidigt tolkar inte Uppsala vatten det som att de är skyldiga att tillhandahålla dricksvatten för till exempel bevattning eller för att tvätta bilen vid ett läge där vattennivåerna är låga. I dagsläget har restriktionerna omfattat just bevattningsförbud, fyllande av pool och även tvätt av bil. "Det är ju inte som att vattnet sinar i kranarna" (Mikael 07-04-2020) berättar en av initiativtagarna från Vattenuppropet. För Järlåsaborna är det inte i strikt mening vattenrestriktionerna de motsätter sig. De anser att hela kommunen bör ha samma mängd vatten både vid god tillgång och vid vattenbesparing.

När jag diskuterar detta med representanten från Uppsala vatten så påpekar hon att det råder olika förutsättningar i kommunen. “Vi har full förståelse för att det blir en stad kontra land-diskussion, men det är så många andra faktorer som finns” (Uppsala vatten 2020-04-17) Uppsala stads vattenförsörjning kommer från Uppsalaåsen (Uppsala vatten 2020). Åsen är klassad som riksintresse då den förser ca 150 000 människor med vatten (SVT 2016). Uppsala stad har alltså andra förutsättningar än Järlåsa när det kommer till dricksvattenförsörjning, på grund av åsen. Järlåsa ligger på ett ställe med sämre hydrologiska förutsättningar och “Det fanns ingen som kunde förutspå de varma somrarna. SMHI har sina klimatscenarier, men dom har inte pratat om 2018 utan längre fram.” (Simona 17-04-20). Simona fortsätter att berätta att det är dyrare att leverera dricksvattnet till Järlåsa än till Uppsala stad då det är färre som brukar vattnet, i Järlåsa är 491 personer anslutna till vattennätet (Uppsala vatten 2018). Enligt Simona leder detta till att de kostnader som uppstår för infrastrukturen inte blir “försvarbar” på samma sätt som för Uppsala stad.

Utifrån ovanstående resonemang dyker ytterligare frågor upp att besvara för kommun och invånare: Vad är det för rättigheter som borde gälla? Vilka krav på motprestation kan man ställa i samband med mottagandet av resurser? Utifrån vilka idéer och normer fördelas resurser till olika delar av samhället? Medborgarskapet handlar om vilka rättigheter man får och vilka skyldigheter man förväntas leverera (Woods 2006). Vissa rättigheter blir formellt instiftade och är reglerade. Samtidigt är många rättigheter produkter av en lokal anpassning (Dahlsted 2009; Woods 2006). Således kan situationen i Järlåsa ses som en förhandlingsprocess på lokal nivå kring vilken mängd vatten som ska levereras och förbrukas i just Järlåsa.

5.2.2 En skyldighet för lokal anpassning

Under tiden som Järlåsaborna väntar på resultatet från Uppsala vattens utredning har det godkänts en projektansökan för Leader-finansiering kring ett vattenbesparingsprojekt. Projektet är ett initiativ från Water Revival Systems (WRS), ett konsultföretag specialiserat på vattenhantering. Projektledaren är en tidigare anställd på Uppsala vatten som deltog i den initiala kontakten med Järlåsaborna. Deltagare i projektet är Järlåsaborna, Uppsala vatten och Uppsala kommun. I ansökan står det att projektet syftar till att “inhämta och sammanställa kunskap om vattenbesparande tekniker, återanvändning, bevattning i samband med odling” (ur Projekansökan - Hållbara småprojekt). I ansökan framgår det att projektet ska utvecklas tillsammans med Järlåsaborna för att utgå från de behov som finns i orten. Utifrån den insamlade informationen kommer WRS att undersöka i vilken utsträckning småskaliga tekniker kan implementeras. Det framgår att projektet även handlar om att ge Järlåsaborna kunskap för att själva adaptera till situationen så att orten ska få en ökad motståndskraft för klimatförändringar. En av nycklarna till att lösa naturresursproblematik är att förstå relationen människan har till naturen och även att kartlägga beteendemönster i just den mänskliga naturresurshanteringen (Lockie et. al 2006). Att samhället behöver anpassa sig på grund av förändrade förutsättningar i naturen går att återfinna i resiliens-forskning. Den grundar sig i att det mänskliga samhället behöver anpassa sig efter ekosystemens kapacitet då de sociala och ekologiska systemen är sammanflätade (Folket et al 2010). Inom resiliens-forskning förespråkas att skapa och anpassa ett system baserat på de givna ekologiska förutsättningarna för att på så sätt skapa en anpassningsförmåga till förväntade klimatförändringar (ibid.).

Huvudmannens skyldighet att leverera vatten blir vanskligt när det finns begränsningar på vattenresursen. Uppsala vatten kan i dagsläget endast leverera så mycket vatten som systemet och den befintliga vattenresurser tillåter. Representanten Uppsala vatten, Simona, får frågan om hur de själva arbetar med vattenbesparing och implementering av nya tekniker. Svaret är att de i dagsläget inte själva bedriver sådana projekt, utan deltar i projekt som andra företag driver (som WRS). Även om Uppsala vatten inte driver sådana projekt själva så berättar min informant att det finns en "finns en plan b och c" (Simona, 17-04-20) med vattenförsörjningen i Järlåsa. Uppsala stad är i en fas av expanderingsplaner på att utveckla fyra nya stadsnoder utöver den befintliga stadskärnan (Uppsala kommun 2016). Informanten från Uppsala vatten berättar att implementering av nya vattenbesparande tekniker i dagsläget koncentreras till nybyggnation. Det är inte aktuellt att implementera sådant i befintliga bostadsområden.

I samtalen med både kommunens representant, projektledaren från WRS och Järlåsaborna lyfter de den problematik som kan komma att uppstå i samband med klimatförändringar. Cecilia berättar att hennes beteende i förhållande till vattenhantering har förändrats. Cecilia har samlat till exempel sköljvatten från disk för att sedan kunna spola toaletten med det vattnet. Detta gör hon fortfarande och på toaletten har hon tre hinkar som hon alternerar mellan. Båda informanter från Järlåsa berättar om hur de upplever att de boende i Järlåsa har fått en större medvetenhet kring hur man hanterar vatten.

Det finns de som ser på vattenbesparingsprojektet som en möjlighet till att hitta en långsiktigt hållbar lösning på ett nuvarande problem, såsom Cecilia gör. Men Mikael är tveksam inför att ansluta sig till initiativet,

även om han i sak inte tycker att det är en dålig idé. Han berättar i intervjun att han tycker att vattenbristen i Järlåsa handlar om en kommunal rättvisa. Mikael's invändningar mot projektet går att likna vid den kritik som återfinns till forskningen om *resiliens*. Kritiken utgår från att *resiliens* i för stor grad förlitar sig på tekniska lösningar och även att den bortser från den breda samhällsforskning som finns kring naturresurshantering. Resiliens-forskning missar att reflektera kring de strukturella ojämlikheter som finns i det mänskliga samhället, såsom ekonomiska och sociala (Hornborg 2013; Cote & Nightingale 2012).

På landsbygden idag kan en strukturell ojämlikhet mellan stad och land yttra sig i att orten själva måste se till att implementera och stå för kostnaden av olika typer av servicelösningar (jfr Cras 2017). Samhällstrenden resulterar i att lösningen för uppkomna problem ofta landar i att hitta lokala lösningar i form av olika program eller kunskapsutvecklingsprojekt (Lockie et al 2006). Detta agerande axlar över ansvaret på de rurala medborgarna och lämnar samtidigt de strukturella problemen av ojämlikhet olöst (Lockie et al 2006; Kumpulainen 2016).

Sammanfattningsvis har detta avsnitt handlat om hur man diskuterar i Järlåsa hos vem ansvaret ligger i tillhandahållandet av vattnet. Frågan kretsar kring i hur stor grad ett samhälle måste anpassa sig till de lokala förutsättningarna och själva implementera ny teknik och normer kring vattenhantering. Ett samarbete mellan det offentliga, lokala och privata kan vara en lösning, men det kanske också innebära ett bestående av en ansvarsförskjutning från stat till medborgare.

5.2.3 En rätt att utvecklas?

Järlåsa är ett samhälle i positiv utveckling. Nya hus byggs och barnfamiljer flyttar hit till prisvärt boende, vilket ger ett stadigt ökande underlag för skola och förskola. Väg 72 med hög kvalitet gör det lätt att pendla till Uppsala och bussarna går varje halvtimme under mornar och eftermiddagar. Med ett ökat befolkningsunderlag kan tåget åter börja stanna vid stationen och tågpendling till Uppsala, Stockholm och andra orter bli möjlig. Här finns gott om tillgänglig tomtmark, dessutom skogar med promenadstigar, svamp och bär, ett stort antal badsjöar, två fotbollsplaner, motionsspår och därtill en sporthall. (ur Vattenupprop för Järlåsa 2019)

Det är så Järlåsa beskrivs i Vattenuppropet som skrivits under av 148 hushåll. Bilden som växer fram i beskrivningen av Järlåsa är en stadsnära landsbygdsort, med många goda förutsättningar för att leva gott. De räknar upp goda kommunikationer, motionsspår och plats för nybyggnation som anledning till att orten både nu och i framtiden kan vara "ett samhälle i positiv utveckling". Det som står i vägen för ortens utveckling enligt uppropet är vattenförsörjningen. Den otillräckliga kommunala vattenförsörjningen anses vara en "hämsko för samhällets vidare utveckling" (ur Vattenupprop för Järlåsa). Mellan raderna kan man även tolka att det finns ännu en hämsko för ortens utveckling, det otillräckliga befolkningsunderlaget. Enligt Vattenuppropets skrivelse kan Järlåsa få en tågstation och fortsätta utvecklas i och med en ökad befolkning. I Vattenuppropets skrivelse porträtteras *utveckling* till viss del som tillväxt och expansion. Men det växer även fram andra värden som någon form av god livskvalitet och tillgång till infrastruktur. Det är genom att skapa en långsiktigt hållbar vattenförsörjning som de boende ser utvecklingspotentialen i orten. En lösning som framkommer utifrån intervjuerna med informanterna från Järlåsa är att dra en

vattenledning från Uppsalaåsen till Järlåsa för att förse de boende med dricksvatten.

I Uppsala kommuns översiktsplan från 2016, som gäller fram till år 2050, står följande om Järlåsa tätort.

Utveckling av ny bostadsbebyggelse bör begränsas till max 20 nya bostäder inom planperioden. En större utbyggnad av Järlåsa bedöms inte vara möjlig under planperioden. Med investeringar i Dalabanan kan tätare pendeltågstrafik på sikt bli möjlig. (Uppsala kommun 2016)

Denna formulering motiveras av ett lågt exploateringstryck i Järlåsa, att VA-systemet inte har kapacitet att underhålla fler än tjugo nya bostäder samt att förutsättningarna för att hitta nya vattentäkter är dålig. I översiktsplanen skildras en annan bild av Järlåsa. Här finns det möjlighet att på *sikt* se till att det gamla stationssamhället åter får en tågstation. Men i övrigt finns det inte möjlighet för en större nybyggnation i orten. När jag pratar med representanten från Uppsala vatten berättar hon att det i nuläget inte finns tillräckligt med boende i Järlåsa för att det ska bli ekonomiskt försvarbart att dra en vattenledning från Uppsalaåsen ut till Järlåsa. För att detta ska bli verklighet krävs det 2500 nya bostäder till orten (Uppsala kommun 2016). Uppsala vattens representant berättar att de följer Uppsala kommuns direktiv och en av deras uppdragsbeskrivningar, utöver att tillgodose invånarna med vatten, är att göra rimliga investeringar.

Informanterna från Järlåsa uttrycker i intervjuerna att de upplever att det inte finns ekonomiska eller politiska incitament till att utveckla orten. I sammanhanget får deras uttalande stöd. I den del av Uppsala kommuns översiktsplan (2016) som berör Järlåsa tätort motiveras ingen nybyggnation. Samtidigt formuleras det i kommunens inriktningsmål

som återfinns i översiktsplanen att “Uppsala kommun ska vara landets bästa landsbygds kommun” (Uppsala kommun 2016), det visar på att det finns politiska incitament till att investera i landsbygden överlag. I översiktsplanen (2016) fortsätter de att skriva att i tätorter med bra kollektivtrafik är det viktigt att nya bostäder och arbetsplatser tillkommer. I Järlåsa fall blir det ett moment 22. En tågstation kan inte tillkomma då det inte finns befolkningsunderlag. Befolkningsunderlaget kan inte utökas då det inte finns ett tillräckligt stort Va-system. För stora investeringar i Va-systemet krävs det ett större befolkningsunderlag. Även om det finns en politisk vilja att utveckla landsbygden överlag i Uppsala, utesluts Järlåsa till viss del på grund av detta moment 22.

Tidigare var landsbygdens utveckling en tydlig del av en större utjämningspolitik, även om en stor del av utvecklingsarbetet alltid drivits på lokalt (Larsson 2008). Utjämningspolitiken innebar att utjämna förutsättningar för att verka och leva i alla delar av Sverige. I utvecklingsarbetet av en lokal plats idag läggs den större ansvarsbördan på den specifika platsen, både i regionala handlingsplaner och genom en decentraliserad statlig struktur (ibid.). Utveckling på landsbygden präglas idag av innovationsförmåga och entreprenörskap lett av den lokala orten (Kumpulainen 2016; Lockie et al 2006). Med tanke på den vida organisering som sker på landsbygden för att tillhandahålla olika typer av tjänster och utveckla service (jfr Waldenström 2008; Cras 2017) går det att dra en slutsats om att det är upp till den egna orten att begära och skapa utveckling. På så sätt kan man tolka att utveckling inte är en uttalad rättighet. Det går dock att argumentera för att det ligger på den kommunala ansvarsbördan att inkludera alla dess medborgare i en samhällsutveckling. I två offentliga utredningar om medborgarens och statens roll i samhällsutvecklingen förespråkar de att staten bör stå för

en tydlig ansvarsfördelning (SOU 1990:44) och även hjälpa till att “rätta till det som ligger i vägen för livet” (SOU 1996:177, s 54).

Sammanfattningsvis så har Järlåaborna och Uppsala kommun olika syn på ortens förutsättningar för utveckling. Något som kan konstateras är att begränsningarna i vattenresurser även sätter begränsningar på hur orten kan utvecklas.

6. Avslutande diskussion

I de tidigare delarna av denna uppsats har jag studerat Järlåsa och besvarat de två initiala frågeställningar som ligger till grund för studien; Vad är det som har hänt i Järlåsa och hur formulerar de olika parterna sina egna och andras rättigheter och skyldigheter? De centrala teman som framkommit är: vilken mängd vatten har man rätt till och vem är skyldig att tillgodose vattnet? Som konsekvens av den otillräckliga vattenresursen i Järlåsa har även en diskussion om rätten till utveckling framkommit. Ur litteraturen går det att konstatera att det finns en övergripande samhällstrend som går mot att i större grad förskjuta ansvar från stat till medborgare (jfr Larsson 2019; Woods 2006). Resultaten från analysen kan presenteras i tre punkter. För det första, det som pågår i Järlåsa kan ses som en förhandling kring hur mycket vatten som orten ska få tillgång till. För det andra, sker det en process som kan komma att befästa aktörernas ansvarsområden angående vem som ska tillgodose den mängd vatten som Järlåaborna anser sig ha rätt till. Det tredje och sista resultatet är att begränsningen i vattenresursen även sätter begränsningar på ortens utveckling. Den rurala trend som återfinns i många delar av världen idag resulterar i att ansvaret för lokal utveckling och servicelösningar till stor del faller på den rurala medborgaren (jfr Woods 2006; Lockie et al 2006; Kumpulainen 2017; Cras 2017; Arora Jonsson 2017). Ett övergripande resultat från

analysen är att tendenser till den rurala trenden även går även att återfinna i Järlåsa. Utifrån dessa resultat ämnar jag nu att besvara den sista frågeställningen: hur kan medborgarskapet komma att påverka, och påverkas av, framtida vattenresurshantering?

Det går att se på utformningen av rättigheter som kvantitativ eller kvalitativ, eller som Lena Halldenius (2018) benämner det, en tillräcklighetsbegränsning kontra relevansbegränsning. Halldenius (2018) förklarar tillräcklighetsbegränsningen som att rättigheten begränsas (eller uppfylls) till den grad så att medborgaren anses kunna *leva gott* och de basala behoven är uppfyllda. Detta synsätt tillåter ett samhälle där det kan råda stor socioekonomisk ojämlikhet (ibid.) då vissa delar av samhällets medborgare kan få tillgång i större grad till rättigheten än andra. Relevansbegränsningen behandlar det spektrum som sträcker sig utöver det grundläggande behovet. Halldenius förklarar relevansbegränsningen som då man börjar att tillgodose det som ligger *utöver* det basala. Det som anses vara utöver diskuteras i termerna “Är det *här* just en mänsklig rättighet *egentligen*?” (ibid, s 49), alltså vad är *relevant* för att samhället ska vara jämlikt. Det är i detta spektret som diskussionen om Järlåsa befinner sig. I intervjuer och i dokument är det ingen som motsätter sig den principiella rätten till vatten. Det råder en konsensus kring att det är kommunen som ska tillhandahålla vattnet i Järlåsa och att se till att medborgarna får sina basala behov uppfyllda. Dock råder det ej konsensus kring de specifika detaljerna om hur det som ligger utöver den basala vattenförsörjningen ska organiseras. Det är nu relevansbegränsningen blir relevant, då samtalet om Järlåsas vattenförsörjning övergår till rätten till jämlikhet (Arvidsson et al 2018:49). Det går att diskutera om Järlåsabornas krav på en viss vattenmängd är rimlig. Det går även att diskutera om den kommunala ojämlikheten i vattendistributionen är rimlig. Samtidigt går

det att konstatera att Järlåaborna inte förbrukar, och periodvis inte får tillgång till, samma mängd vatten som boende inne i Uppsala stad, vilket kan visa på en ojämlik behandling. Således handlar vattenhanteringen i Järlåsa i större grad om rättvisa än ett problem kring ouppfyllda rättigheter.

Halldenus utvecklar sin rättighetsteori genom att skriva att rättvisa i slutändan handlar om hur samhällets institutioner ska utformas och fungera (Arvidsson et al 2018, kap 2). Det blir intressant om vi accepterar detta påstående och då ser vad för styrningmentalitet som går att identifiera i den uppkomna empirin. Genom att identifiera styrningsmentaliteten så kan jag diskutera hur den formar och influerar den praxis som råder kring Järlåsas vattenhantering.

Den statliga styrning av hur resurser fördelas har förändrats i takt med att självstyrande nätverk formats för att lösa samhällsproblem (Hedlund & Montin 2009). De nya nätverken består ofta av offentliga och privata aktörer. I Järlåsa går det att jämföra med hur WRS tillsammans med Järlåaborna (med stöd från Uppsala vatten) initierat projektet om att hitta vattenbesparande tekniker. Olika typer av nätverk förväntas att genomföra och forma politiken och det framställs ofta som något innovativt eller entreprenöriellt (Hedlund & Montin 2009; Andersson et al 2019). Nätverken kan ses som sammanlänkande, inkluderande och pådrivande krafter för samhällelig förändring. Samtidigt har förändringar i den statliga styrningen och i utsträckning den offentliga förvaltningen medfört att valda folkrepresentanter till viss del förlorar sin roll som beslutsfattare till de självstyrande nätverken (ibid.). Även detta går att se till viss del i Järlåsa då de folkvalda representanterna i mitt arbete kommit i skymundan. De har passerats till kulisserna och det kan även visa på begränsningar i denna uppsats. Med det sagt

återfinns trender i samhället av att den representativa demokratis ideal tunnats ut och ersätts av andra former av deltagande (än att rösta) från medborgare (jfr Hedlund & Montin 2009; Cras 2017; Arora Jonsson 2017; Lawrence & Klocker Larsen 2017). Det går att jämföra med en nyliberal idé om att utöka medborgarens ansvar för samhällets utveckling (Rose & Miller 1992). Denna typ av styrningsmentalitet benämns ofta som *governance*. Införandet av *governance* gör att gränsen mellan stat och civilsamhälle blir mer otydlig (Hedlund & Montin 2009). En negativ aspekt är att det kan bidra till att ojämlikheter förstärks och det skapar en otydlig ansvarsfördelning mellan inblandade aktörer (ibid.), vilket går att återfinna i Järlåsa. Kring orten råder det en otydlighet kring hur vattenförsörjningen ska organiseras. Samtidigt kräver Järlåsaborna rättvisa i förhållande till den övriga kommunen, det medför att involverade bör reflektera kring hur man tydligare ska fördela ansvaret. Genom att fördela ansvar så riskerar kommunen samtidigt att ytterligare befästa en ansvarsförskjutning (jfr Larsson 2019) från kommun till medborgare genom att tydligare formulera ansvarsområden och på så sätt cementera skillnaderna i service mellan stad och land.

Denna typ av medborgarskap skapar en förväntning på att medborgaren ska göra sin röst hörd och vara aktiv i lokala frågor. Det kan medföra att för att lösa vattenhanteringsfrågor så förlitar sig huvudmannen sig på att medborgaren uppmärksammar brister i vattenförsörjningen. Då ligger det ett förutfattat antagande om att landsbygdens medborgaren kan, och innehar kunskap, om hur de ska organisera sig för att få tillgång till långsiktiga vattenlösningar (jfr Arora Jonsson 2017)

I ett förändrat klimat så krävs det en ny typ av organisering och ansvarsfördelning. Vi som samhälle står inför en omställning som aldrig tidigare skådats (IPCC 2018). Framtidsprognoser från SMHI vittnar om ett förändrat vattenflöde och förhöjda temperaturer (SMHI 2020b; SMHI 2020c). Som följd kan frågor som berör vattenhantering komma att ställas på sin spets på fler platser än Järlåsa. Det är väl värt att reflektera kring hur, och vilka, lösningar som diskuteras för att identifiera vilka normativa antaganden om landsbygdens medborgare som ligger bakom beslut och handling. Med förändrade förutsättningar på grund av klimatförändringar måste både lokala och kommunala aktörer reflektera kring de förutsättningar landsbygdens medborgare har och vilka förväntningar som läggs på dem.

Det jag argumenterar för är en större medvetenhet från personer i maktpositioner om problematiken i otydliga ansvarsområden, ansvarsförskjutning och även ett tydligt samtal om vad som är rättvisa. Genom att göra detta kanske det går att undvika att spä på den känsla av orättvisa mellan stad och land och inte riskera att befästa klyftor i samhället.

Referenser

- Andersson, I. Björling, N. Ekholm, D. Hedengård Sorensen, C. Hermelin, B. (red.). (2019). *Ett nytt kontrakt för samhällsbyggare*. Boxholm: Linnefors förlag.
- Arvidsson, M, Halldenius, L & Sturfelt, L (red). (2018), *Mänskliga rättigheter i samhället*. Malmö: Bokbox förlag
- Arora-Jonsson, S. (2017). The realm of freedom in new rural governance: Micro-politics of democracy in Sweden. *Geoforum*, vol. 79, pp. 58–69 Elsevier Ltd.
- Cote, M. & Nightingale, A.J. (2012). Resilience thinking meets social theory: Situating social change in socio-ecological systems (SES) research. *Progress in Human Geography*, vol. 36 (4), pp. 475–489 London, England: SAGE Publications.
- Cras, P. (2017). *Landsbygdssamhällets medborgarskap en studie av organisering av service och infrastruktur i gränslandet mellan det ideella, kommersiella och politiska*. Diss. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Dahlstedt, M. (2009). *Aktiveringens politik: demokrati och medborgarskap för ett nytt millenium*, 1. uppl. Malmö: Liber.
- Edman, A. & Johansson, A. (2018). *Klimatförändringars påverkan på vattenresurser i Uppsala län*. Uppsala: Länsstyrelsen Uppsala län. (Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, 2018-45).
- Ekonomikommisionen. (1993). *Nya villkor för ekonomi och politik*. Stockholm: Fritzes. (Statens offentliga utredningar 1993:16).
- Folke, C., Carpenter, S.R., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T. & Rockstrom, J. (2010). Resilience Thinking: Integrating Resilience, Adaptability and Transformability. *Ecology and Society*, vol. 15 (4): 20
- Foucault, M., Foucault, M., Rabinow, P. & Rose, N.S. (2003). *The essential Foucault : selections from essential works of Foucault, 1954-1984* . New York: New Press.
- Hedlund, G. & Montin, S. (2009). *Governance på svenska* . Stockholm: Santérus Academic Press Sweden.

- Hellström, M. (2016). Uppsalaåsen klassad som riksintresse. *Sveriges television*, 21 september.
- Hornborg, A. (2013). Revelations of resilience: From the ideological disarmament of disaster to the revolutionary implications of (p)anarchy, *Resilience: International Policies, Practices and Discourses*, vol 1 (2), 116-129, DOI:10.1080/21693293.2013.797661
- IPCC (2018) Summary for Policymakers. In: *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)]. *World Meteorological Organization, Geneva, Switzerland, 32 pp.*
- Jordbruksverket (2020). *Lokalt ledd utveckling genom leader*. Tillgänglig: <https://jordbruksverket.se/stod/lokalt-ledd-utveckling-genom-leader/det-har-ar-lokalt-ledd-utveckling-genom-leader> [2020-05-12]
- Kumpulainen, K. (2016). The discursive construction of an active rural community. *Community Development Journal*, vol. 52 (4), pp. 611–627
- Kvale, S. & Torhell, S.-E. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, L. (2008). *När EU kom till byn*. Johansson, B. & Salonen, P. (red). *Ska hela Sverige leva?* . Stockholm: Formas.
- Larsson, O. (2019). Ansvarsförskjutning och liberal styrning i skapandet av krismedvetna medborgare. *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol 121 (4). Tillgänglig: <https://journals.lub.lu.se/st/article/view/20513> (11-05-20)

- Livsmedelsverket (2019a). *Handbok för klimatanpassad dricksvattenförsörjning*. Tillgänglig: https://www.livsmedelsverket.se/produktion-handel--kontroll/dricksvattenproduktion/kaskad-handbok-for-klimatanpassning_dricksvattenproduktion
- Livsmedelsverket (2019b). *Livsmedel vid kris*. Tillgänglig: <https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/livsmedel-vid-kris> [2020-05-12]
- Lockie, S. Lawrence, G & Cheshire, L. (2006). Reconfiguring Rural Resource Governance: The Legacy of Neo-Liberalism in Australia. Cloke, P. Marsden, T & Mooney P. (red.) *The Handbook of Rural Studies*. Newbury Park, California: SAGE Publications Ltd. Sidor 29-44
- Maktutredningen (1990). *Demokrati och makt i Sverige*. Stockholm: Allmänna förlaget. (Statens offentliga utredningar 1990:44)
- Naturvårdsverket (2019). Vattenbrist - så påverkar det miljön. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Vatten/Vattenbrist-och-torka/> [2020-01-28]
- SFS nr: 2006:412. Lagen om allmänna vattentjänster. Stockholm: Miljö- och energidepartementet
- Stadsbyggnadsförvaltningen och kommunikationsstaben (2016). *Översiktsplan 2016 för Uppsala kommun*. (Uppsala kommun Diarienummer: KSN-2014-1327)
- Storstadskommittén (1996). *Egenmakt – att återerövra vardagen*. Stockholm: Fritzes. (Statens offentliga utredningar 1996:177).
- Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (2020a). Risk för vattenbrist. Tillgänglig: <https://www.smhi.se/vadret/vadret-i-sverige/risk-for-vattenbrist> [2020-05-27]
- Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut hemsida (2020b). *Klimatscenarioer*. Tillgänglig: <http://www.smhi.se/klimat/framtidsklimat/klimatscenarioer/sweden/nation/rcp26/year/temperature> [2020-02-26]

- Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut hemsida (2020c). *RCP scenarier*. Tillgänglig: <https://www.smhi.se/kunskapsbanken/klimat/rcp-er-den-nya-generationen-klimatscenarier-1.32914> [2020-02-26]
- Svenskt vatten (2019). *Hantera vattenbrist i kommuner*. Tillgänglig: <https://www.svensktvatten.se/fakta-om-vatten/vattenutmaningar/vattenbrist/hantera-vattenbrist/>
- Svenskt vatten (2016). *VA-organisationen*. Tillgänglig: <https://www.svensktvatten.se/va-chefens-verktygslada/va-organisationen/> [05-12-2020]
- TT-AFP (2010). *FN: rent vatten mänsklig rättighet*. Svenska Dagbladet, 29 juli.
- Uppsala kommun (2015). *Vattenprogram för Uppsala kommun*.
- Uppsala kommun (2016). *Översiktsplan 2016. Del A: Huvudhandling*.
- Uppsala vatten (2020). *Grundvatten från Uppsalaåsen*. Tillgänglig: <https://www.uppsalavatten.se/om-oss/verksamhet-och-drift/dricksvatten/upsalaasen-grundvatten/> [05-12-2020]
- Uppsala vatten (2019). *Vattenförbrukningen i Uppsala fortsätter minska*. Tillgänglig: <https://www.uppsalavatten.se/nyheter/vattenforbrukning-en-i-upsala-fortsatter-att-minska/#!> [05-12-2020]
- Utredning om hållbara vattentjänster (2018). *Vägar till hållbara vattentjänster*. Stockholm: Nordstedts Juridik. (Statens offentliga utredningar 2018:34)
- Waldenström, C. (2008). *Byarörelsen - På väg mot en ny professionalism?* Johansson, B. & Salonen, P. (red). *Ska hela Sverige leva?* . Stockholm: Formas.
- Woods, M. (2006). Political articulation: The Modalities of New Critical Politics of Rural Citizenship. Cloke, P. Marsden, T & Mooney P. (red.) *The Handbook of Rural Studies*. Förlagsort: SAGE Publications Ltd. Sidor 457-472